

МЕТОДОЛОГІЯ ПРАВА

УДК 342.565.2:340.12

doi: <https://doi.org/10.33270/02191802.8>

Шаптала Н. К. – доктор юридичних наук, доцент кафедри конституційного права та прав людини Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5944-9596>

Конституційний судовий процес: методологія та філософсько-правові засади

Метою наукової статті є узагальнення та вдосконалення теоретико-методологічних знань про сутність й особливості конституційного судового процесу, а також пошук системи заходів щодо: визначення філософсько-правового змісту конституційного судового контролю як багатогранної філософсько-правової категорії; осмислення методологічних і процесуальних засад його застосування; виявлення залежності між структурно-функціональною специфікою інституту судового контролю та характерними ознаками суспільних відносин в основних сферах життєдіяльності соціуму. **Методологічну основу** наукового пошуку становить сукупність світоглядних і філософських принципів наукового пізнання, методологічних підходів, загальних методів мислення, філософських, загальнонаукових та конкретно-наукових методів, використання яких забезпечило обґрунтованість і достовірність результатів дослідження закономірностей формування результатів конституційного судового процесу. **Наукова новизна** публікації полягає в тому, що вперше запропоновано використовувати спеціальний методологічний інструментарій у процесі розроблення теорії конституційного судового процесу, удосконалено змістову та видову характеристику доказової бази відповідальності з формулюванням авторської дефініції останньої. Також отримали подальший розвиток наукові уявлення про генезу теорії доказування та її перспективи у вітчизняному правознавстві. **Висновки.** У статті аргументовано такі положення: філософсько-правова сутність судового конституційного процесу як суспільно-політичної категорії та правового явища ґрунтується на досягненнях багатовікової історії вітчизняного державотворення щодо забезпечення прав і свобод людини, гідних умов її життя, та прагненні розвивати й зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу. У цьому контексті повноваження Конституційного Суду України є важливою функцією з позиції дотримання конституційної законності, мають вагомe значення як діяльність, спрямована втілити зміст сутнісних засад конституційного процесу та відобразити соціально-культурний стан суспільства й показників реального рівня взаємовідносин між соціумом та індивідом, владою і громадянином, механізмом державної влади й інститутами громадянського суспільства в їх єдності та суперечностях (протилежностей). «Єдність протилежностей» означає їх взаємообумовленість, тобто існування однієї протилежності передбачає необхідне існування іншої, у нашому випадку це стосується категорій «букви» (позитивістська складова) та «духу» (аксіологічна й онтологічна складові) закону.

Ключові слова: доказова база; конституційний судовий процес; методологічний інструментарій; теорія доказування.

Вступ

У юридичній літературі проблеми, пов'язані із функціонуванням вітчизняного інституту конституційного судового контролю, були досліджені багатьма вченими, зокрема: Ю. В. Бауліним, В. Ф. Бойком, В. Д. Бринцевим, А. С. Головіним, Ю. М. Грошевим, М. М. Гультаєм, Н. Л. Дроздович, Н. В. Камінською, В. М. Кампом, Н. І. Клименко, О. Ф. Коні, В. О. Коноваловою, М. В. Костицьким, В. Т. Маляренком, О. М. Мироненком, М. М. Михеєнком, М. А. Погорецьким, Б. М. Пошвою, П. М. Рабіновичем, М. І. Сірим, А. А. Стрижаком, В. М. Шаповалом, В. Ю. Шепітьком та ін.

Проте, попри значну кількість публікацій і наукових праць, деякі актуальні питання, зокрема, щодо визначення філософсько-правового статусу органу конституційної юрисдикції та методологічних засад формування доказової бази у процесі конституційного провадження лишаються малодослідженими, що певною

мірою пояснює наявність колізій та ознак правової невизначеності приписів законодавства, яким урегульована діяльність конституційного судового процесу як важливого елемента загальнодержавного механізму захисту прав та основоположних свобод особистості.

Теоретичною основою дослідження є праці філософів-правників античної Греції та Риму, європейського Середньовіччя та Нового часу, історичні пам'ятки права, праці вітчизняних та іноземних науковців у галузях філософії і права, вітчизняні нормативно-праві акти й загальноновизнані акти міжнародного права.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є узагальнення та вдосконалення теоретико-методологічних знань про сутність та особливості конституційного судового процесу, а також пошук системи заходів щодо: визначення філософсько-правового змісту конституційного

судового контролю як багатогранної філософсько-правової категорії; осмислення методологічних і процесуальних засад його застосування; виявлення залежності між структурно-функціональною специфікою інституту судового контролю та характерними ознаками суспільних відносин в основних сферах життєдіяльності соціуму.

Виклад основного матеріалу

Питання щодо необхідності запровадження контролю за діями влади з метою запобігання її свавілля досліджували видатні представники філософії протягом усього періоду розвитку людської цивілізації.

Зокрема, концепцію виокремлення судової влади серед інших видів державної влади, за якою «ні законодавці, ні виконавці не повинні мати жодних повноважень стосовно суддів, які своєю чергою виконують функцію контролю – шляхом перевірки законності їхніх дій і рішень», обстоював ще Арістотель (Aristotel, 1983, р. 514).

За часів європейського середньовіччя найбільш ґрунтовно цю концепцію розвинув Ш. Л. Монтеск'є, який «сформулював три основні ознаки судової влади: незалежність, законність і справедливість, що передбачають її керування єдиними для всіх законами, що визнані справедливими більшістю суспільства» (Monteske, 1999, р. 70).

У сучасному цивілізованому суспільстві принцип незалежності суддів, з огляду на їх значущість, знайшов закріплення в таких загально-визнаних актах міжнародного права: Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року ("Konventsia pro zakhyst prav", 1950); Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН 40/32 від 29 листопада 1985 року та 40/146 від 13 грудня 1985 року ("Mizhnarodni standarty", 2008, р. 19); Європейська хартія про статус суддів від 10 липня 1998 року ("Yevropeiska khartiia", 1998); Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листопада 2010 року № (2010) 12 ("Rekomendatsia Komitetu Ministriv", 2010) тощо.

Суддя Конституційного Суду України (далі – КСУ) у відставці М. Козюбра слушно зауважує: «що вищий у країні авторитет суду та правосуддя, то більшу незалежність має суд у взаємовідносинах із законодавчою та виконавчою владою, то вищий рівень правосвідомості й демократичності держави, то надійніше захищені від можливих посягань права і свободи людей» (Kozubra, 2011, р. 3).

Поряд із концепцією виокремлення незалежної судової влади широкого розповсюдження свого часу отримала концепція так званого народного суверенітету.

Один з її прихильників Й. Фіхте¹ зауважив, «щоб народний суверенітет не залишився порожньою фразою і уряд строго підпорядковувався закону та пропонував заснувати ефорат – постійну контрольну установу, що наглядає за владою, представники якої – ефори – обирає народом та є повноважними зупиняти дії виконавчої влади, якщо побачить у них загрозу правопорядку» (Fichte, 2000, р. 333).

Науковець Г. Гегель² вважав, що основну частину середнього стану характеризують розвинений інтелект і правова свідомість народної маси, і пропонував такі засоби боротьби проти можливого свавілля та панування чиновників, як контроль установ суверенної влади зверху і права корпорацій та об'єднань знизу (Hegel, 2004).

Зокрема, М. Бакунін³ зазначав, що народний контроль над державною владою є найважливішою гарантією забезпечення справи свободи, що виникає в кожній країні залежно від рівня «емансипації суспільства» від держави. У всіх країнах, де встановлено представницьке правління, свобода може бути дійсною лише в тому випадку, коли є дієвий контроль і нагляд за носіями влади, оскільки влада може зіпсувати найкращих людей (Bakunin, 2014).

З часом у суспільстві формується думка про те, що з метою запобігання свавілля з боку влади, необхідне запровадження особливого виду контролю за діями та рішеннями всіх трьох гілок влади, що належить до конституційного контролю, проте не просто законного чи галузевого. «Що ж нам все-таки придумати, – писав Дж. Медісон⁴, щоб на практиці забезпечити необхідний поділ законодавчої, виконавчої та судової влади, записане в конституції? Єдина відповідь, яку можна на це дати: нехай, якщо вже всі зовнішні заходи виявляються недостатніми, заповнимо вади, створивши таку внутрішню структуру правління, щоб складові її частини стали засобом утримувати кожну на відведеному їй місці. Не беруся повністю розвинути цю найважливішу думку, проте наважуся висловити

¹ Йоганн Готтліб Фіхте (нім. *Johann Gottlieb Fichte*; 1762–1814) – німецький філософ, представник німецької класичної філософії.

² Георг Вільгельм Фрідріх Гегель (нім. *Georg Wilhelm Friedrich Hegel*; 1770–1831) – німецький філософ XIX ст., який створив систематичну теорію діалектики. Її центральне поняття – розвиток – характеристика діяльності світового духу, його надрухи в царині чистої думки у висхідному ряду чимраз конкретніших категорій.

³ Бакунін Михайло Олександрович (1814–1876) – російський політичний діяч, один із головних ідеологів і практиків анархізму.

⁴ Джеймс Медісон молодший (англ. *James Madison Jr.*; 1751–1836) – 4-ий президент США (1809–1817), «Батько» Конституції США.

кілька загальних міркувань, які, можливо, проллють на неї достатнє світло та допоможуть нам скласти більш правильне судження про принципи та структуру правління, якими вони намічені в проекті конвенту».

Конституціоналізм, писав Ю. Елстер¹, передбачає:

- 1) незалежність суддів;
- 2) наявність інституту конституційного контролю як судової гарантії конституції;
- 3) конституцію не можуть тлумачити політичні органи та партії;
- 4) конституцію може бути змінено тільки за певною процедурою, яка відповідає встановленій конституційній моделі та забезпечує її жорсткість і верховенство стосовно інших правових актів (Elster, 1996, p. 40-41).

Хоча виникнення конституційного контролю інколи відносять до часів Священної Римської Імперії², більшість учених підтримують думку про те, що часом народження конституційної юстиції слід вважати початок ХІХ ст. Йдеться про «справу Мербері проти Медісона», яку розглядав Верховний Суд США 1803 року. У рішенні за цією справою було покладено принцип «будь-який закон, що суперечить конституції, є нікчемним», що надалі став основою філософсько-правової доктрини та практики конституційного контролю.

У спеціальній літературі в галузі конституційного права зазначено, що існують три основні теорії обґрунтування конституційного контролю:

– органічна, згідно з якою конституція – це акт установчої влади, акти органів, передбачених конституцією, які володіють владою, не мають суперечити актам установчої влади;

– інституційна, яка ґрунтується на тому, що конституція визначає «правила гри» для органів влади, жоден з яких не має зазіхати на повноваження іншого;

– природно-правова (суспільного договору), яка ґрунтується на тому, що конституція визначає правила для керуючих і керованих, насамперед гарантії прав людини і громадянина та конституційний контроль, покликаний стежити за їх дотриманням (Strashun, 1995, p. 322-323).

Концепція європейської моделі конституційного контролю була розроблена Г. Кельзенем³.

¹ Юн Ельстер (норв. *Jon Elster*, нар. 2 лютого 1940) – відомий норвезький та американський політолог, професор соціальних наук Колумбійського університету. Автор робіт з філософії соціальних наук і теорії раціонального вибору.

² Священна Римська Імперія або Перший Німецький Рейх – лат. *Sacrum Romanum Imperium*, нім. *Heiliges Römisches Reich*.

³ Ганс Кельзен (нім. *Hans Kelsen*; 1881–1973) – австрійський юрист, засновник Конституційного суду Австрії.

Її головна відмінність від американської полягає в тому, що конституційне правосуддя здійснюють не суди загальної юрисдикції, а спеціалізований орган. Г. Кельзен, зауважує П. Стецюк, доводив, що заснування Конституційного Трибуналу, призначеного для контролю за конституційністю законів, відповідає теорії розподілу влад. Він обґрунтовував це таким чином, що Конституційний Трибунал не уособлює владу в усіх її об'ємних ознаках, а лише виконує роль контрбалансу чи «негативного законодавця» (Stetsiuk, 2016).

Кельзенівська доктрина нормативізму як різновидність юридичного позитивізму, зауважує М. Костицький, була виявом монізму та пов'язана з філософською концепцією, згідно з якою право не має займатися соціальними та моральними передумовами правових постанов, а лише специфічно юридичним, нормативним змістом права, внутрішньою стороною права, тобто нормативністю. Таку концепцію вчений назвав «чистим правознавством» і стверджував, що це теорія позитивного права, абсолютно позитивного права, а не спеціального правового порядку (Kostytskyi, 2014, p. 21-22).

Хоча КСУ утворений у жовтні 1996 року за європейською (кельзенівською) моделлю, у своїй діяльності керується не позитивізмом, а принципами моральності та справедливості нормативно-правових актів, дослідження яких належить до його повноважень.

Згідно з юридичною позицією КСУ, сформульованою у Рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп, «відповідно до ч. 1 ст. 8 Конституції України, в Україні визнано і діє принцип верховенства права. Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема в закони, які за своїм змістом мають бути сповнені передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо. Одним із виявів верховенства права є те, що право не обмежене лише законодавством як однією з його форм, а охоплює й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Усі ці елементи права об'єднані якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яку значною мірою відображено в Конституції України» ("Rishennia Konstytutsiinoho sudu", 2004).

З цього приводу Ю. Баулін слушно зауважує: «критики догматичного розуміння права обґрунтовано вважали, що постулати цієї наукової концепції є несумісними з демократичними принципами діяльності держави, а їх запровадження становить загрозу утвердження тоталітарних методів її управління. Не випадково таке розуміння сутності права стало фундаментом як радянської,

так і німецької, за часів III-го Рейху, репресивної ідеології правової культури» (Baulin, 2016, p. 25).

Поняття «дотримання конституції», «конституційність закону», «конституційний судовий контроль» у радянській юридичній науці та практиці державотворення УРСР не було застосовано, оскільки переважала концепція, за якою конституційний контроль суперечить принципу верх-овенства законодавчої влади, а відповідно принципу народного суверенітету, тож вважали, що наділення особливого юрисдикційного органу конституційного контролю правом скасовувати акти Верховної Ради – єдиного органу, що виступав від імені народу, – перетворювало принцип народного суверенітету на фікцію (Baulin, 2016, p. 24).

У жовтні 2016 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» ("Zakon Ukrainy", 2016). Зокрема, відповідно до нової редакції Конституції України, КСУ більше не визначають як складову частину загальної системи правосуддя, а положення, що регламентують на конституційному рівні його діяльність, зазначено в розділі XIII Конституції «Конституційний Суд України». Акцентовано також на тому, що діяльність КСУ ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, гласності, обґрунтованості й обов'язковості прийнятих ним рішень і висновків.

Насамперед слід зазначити, що новели в частині конституційного судового процесу стосуються не лише повноважень і конституційного статусу, а й майже всіх аспектів його функціонування, зокрема гарантій незалежності, недоторканності суддів, порядку й умов їх призначення та звільнення тощо.

Ще однією новелою закону про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) є запровадження інституту конституційної скарги, зокрема, як альтернативи інституту звернення фізичних та юридичних осіб з питань надання офіційного тлумачення законів України.

Загалом такі зміни слід оцінити позитивно, оскільки вони не тільки відповідають статусу КСУ як органу конституційної, а не загальної юрисдикції, а й загальноновизнаній практиці європейського конституційного правосуддя.

Згідно із законом, конституційний судовий процес забезпечує верховенство Конституції України, вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених Конституцією України випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України (ст.1) ("Zakon Ukrainy", 2017).

На виконання цього завдання, зазначає Ю. Баулін, Суд розглянув питання щодо конституційності норм більш як 150 законів та

інших правових актів, з яких понад сто положень було визнано неконституційними, внаслідок чого, згідно зі ст. 152 Конституції України, вони втратили чинність з дня прийняття відповідного рішення.

У більшості випадків підставами для визнання неконституційними зазначених норм права були порушення ними прав та основоположних свобод людини і громадянина, гарантованих Конституцією, зокрема, право людини на життя, особисту недоторканність і свободу пересування, об'єднання у професійні спілки для захисту своїх трудових та соціально-економічних інтересів, соціальний захист, вільно обирати й бути обраними до органів державної влади тощо (Baulin, 2016, p. 28-29).

З огляду на обов'язковість рішень Суду, слід зазначити, що рішення, юридичні позиції КСУ, поряд з конституційними нормами та міжнародно-правовими актами, що проголошують та унормовують статус суддів і їхню незалежність, є тим наріжним каменем, на якому має ґрунтуватися національне законодавство у сфері судочинства, статусу суддів і правосуддя.

Водночас слід констатувати, що, попри понад 20-річний строк роботи Суду, наукова думка не приділяла та не приділяє нині достатньої уваги дослідженню методологічних і процесуальних аспектів його діяльності, наслідком чого є наявність колізій та правової невизначеності деяких норм законодавства в галузі конституційного правосуддя.

Як приклад можна навести зауваження судді КСУ О. Литвинова щодо ч. 3 ст. 89 Закону, згідно з якою, «якщо Суд, розглядаючи справу за конституційною скаргою, визнав закон України (його положення) таким, що відповідає Конституції України, проте водночас виявив, що суд застосував закон України (його положення), витлумачивши його у спосіб, що не відповідає Конституції України, то Конституційний Суд вказує на це у резолютивній частині рішення». Він слушно зауважує, що «викликає сумнів правова визначеність останньої частини цього припису, оскільки не зрозуміло, чи йдеться виключно про «резолютивну частину рішення» або також про його мотивувальну частину, в якій за сталою практикою конституційного правосуддя Суд надає аргументацію свого рішення. У цьому випадку Суд має зазначити в мотивувальній частині рішення, чому вважає неконституційним тлумачення суду загальної юрисдикції та яким положенням Конституції України воно не відповідає» (Lytvynov, 2017, p. 24).

Слід також погодитися із суддею КСУ у відставці А. Головіним, який акцентує на відсутності законодавчого врегулювання процесу виконання припису ч. 3 ст. 152 Конституції України, згідно з яким «матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами та діями, що визнані неконституційними,

відшкодовує держава у встановленому законом порядку» (Holovin, 2013, p. 246). До цього слід додати, що шкода, яка підлягає сатисфакції, може бути завдана «діями», хоча ст.150, 151 та 151¹ Конституції України, якими визначений виключний перелік повноважень КСУ, вирішення питань неконституційності дій до цих повноважень не відносять.

Відповідно до ст.153, «порядок організації та діяльності Конституційного Суду України, ... процедура розгляду ним справ ... визначаються Конституцією України та законом». У цьому контексті виникають сумніви щодо конституційності положення ч. 2 ст. 3 Закону, згідно з яким «відповідні правила процедури розгляду ним (КСУ) справ устанавлює згідно з цим Законом Регламент Конституційного Суду України».

Лишилося поза увагою законодавця та малодослідженим наукою також питання доказування в конституційному процесі, хоча є загально визнаним у юриспруденції, що обґрунтованість рішення, обов'язковість якого в акті КСУ є конституційною вимогою (ч. 2 ст. 147), зумовлена наявністю доказів, у нашому випадку, зокрема, щодо конституційності або неконституційності оскарженого нормативно-правового акту. «Доказуванням у судовому конституційному процесі, пише академік НАПрН України, професор М. Костицький, слід вважати певний процес пізнання суб'єктами цього процесу – суддями та КСУ загалом, що реалізують як збирання, перевірку й оцінку доказів» (Kostytskyi, 2011, p. 158; Kostytskyi, Kaminska, & Kushakova-Kostytska, 2019, p. 5). Однією з причин наявності цих та інших колізійних і не визначених у правовому розумінні норм у законодавстві, яке регулює діяльність КСУ, є те, що законодавець зазначив у Законі одночасно організаційні, правовизначальні та процесуальні питання конституційного судочинства. Ці аспекти судової діяльності регульовані окремими актами, наприклад, організаційні – законом про судоустрій і статус суддів; загальні засади права – кримінальним, цивільним та іншими кодексами, процесуальні – процесуальними кодексами.

Очевидно, насамперед з огляду на запровадження інституту конституційної скарги, актуалізується питання щодо розробки та прийняття Процесуального кодексу конституційного провадження, яким мають бути врегульовані порядок, правила та процедура розгляду Судом справ за конституційними поданнями, зверненнями та скаргами.

Ще одним малодослідженим фахівцями в галузі конституційного права аспектом діяльності КСУ є методологічні засади конституційного провадження. На цій царині можна відзначити лише розвідки (Kamro, 2014; Baulin, 2017) та деяких інших нечисленних авторів.

Зокрема, Ю. Баулін, з огляду на характерну діяльність КСУ, який, на його думку, виконує функції «суду права», а не «суду факту», крім загальнофілософських методів, відносить до методологічного інструментарію вітчизняного конституційного судочинства метод абстрагування¹ конкретних обставин, що слугували підставою для порушення клопотання про вирішення питань, які належать до компетенції Суду та які зазвичай детально викладено в конституційному поданні або зверненні (Baulin, 2017, p. 70; Shaptala, 2018).

«Суд права, – зазначає В. Кампо, – має справу з правовими актами (перевіряє їх конституційність, надає їх тлумачення², з'ясовує межі дії цих актів тощо). Класичним судом права є конституційний суд, а в деяких країнах судом права є відповідний верховний суд. Останній може мати також дуалістичну сутність (суду права і фактів)» (Kampo, 2014, p. 160). Як еталон суду права, а не факту, в юридичній літературі відзначено касаційний суд, у провадженні якого предметом касаційного контролю виступає лише законність оскарженого судового рішення, а оцінка спірних фактів є неможливою, оскільки їх вважають встановленими (преюдиціальними) та не може бути знову оскаржено під час касації (Kulakova, 2017).

Визначення КСУ як Суду виключно «права» в методологічному та процесуально-доказовому аспектах є дискусійним і потребує аналізу понять «право» та «факт» (Shaptala, 2018; Nedybaliuk, 2019).

У юридичній науці поняття «право» тлумачать неоднозначно.

«Право, – аргументує професор Ю. Шемшученко, – це система соціальних загально-обов'язкових норм, дотримання та виконання яких забезпечене державою, має ключове значення в регулюванні правопорядку на національному й міжнародному рівнях» (Shemshuchenko, 2003, p. 48).

Право, – зазначено в підручнику з теорії держави і права, – це обумовлена природою людини та суспільства система регулювання суспільних відносин, що виражає свободу особистості та якій притаманні нормативність, формальна визначеність в офіційних джерелах і забезпеченість можливістю державного примусу (Korelskiy, & Perevalov, 2002).

¹ Абстрагування – від лат. *abstrahere* – «відволікати».

² Згідно із Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 2 червня 2016 року №1401-VIII //Голос України від 29 червня 2016 року. № 118, до повноважень КСУ віднесено офіційне тлумачення виключно Конституції України.

Науковець В. Серьогін обстоює думку, що право – це «законодавство; здійснювана державою форма законодавства, залежна від соціального устрою країни. Система встановлених або санкціонованих державою загальнообов'язкових правил (норм) поведінки, що виражають волю панівного класу або більшості народу» (Serohin, 2014, p. 6; Kornienko, 2019).

«Право, – за визначенням професора В. Нерсесянца, – форма суспільних відносин незалежних суб'єктів, підпорядкованих у своїй поведінці загальній нормі» (Nersesiants, 1997, p. 22).

«Оскільки прихильники феноменологічного підходу до розуміння права, – зауважує Ю. Сайфуліна, – передусім його екзистенціального напрямку (напряму Хайдеггера¹), вважають основою права конкретну життєву ситуацію чи правовідносини, право знаходить свою реалізацію з прийняттям рішення в конкретній, юридично значущій ситуації» (Saifulina, 2011, p. 31).

Попри відмінності цих та інших дефініцій поняття «право», в юридичному розумінні його узагальнено можна визначити, зокрема, як таке, що складається з норм та актів, якими регульовані правовідносини в суспільстві. Предметом конституційного провадження КСУ як «суду права» слід визначити питання конституційності нормативно-правових актів, що підпадають під його юрисдикцію. До виключення із загального правила слід віднести передбачені п. 28 ч. 1 ст. 85 Конституції України повноваження надавати висновки щодо актів Верховної Ради АРК не лише з питань конституційності, а і їх законності.

Натомість факт (від лат. *factum* – зроблене) в юридичній літературі визначено як філософсько-правову категорію, що має виражену суб'єкт-об'єктну сутність, яка охоплює справжню подію або наслідок діяльності (онтологічний аспект), і що вживають для позначення важливого різновиду емпіричного знання, яке, з одного боку, здійснює вихідні емпіричні узагальнення як безпосередня основа теорії або здогадки, а з другого боку – містить у своєму змісті сліди семантичного впливу останніх (логіко-гносеологічний аспект) (Shkarupa, Vedernikov, & Pidchybii, 2001, p. 135).

Юридичні факти – це конкретні життєві обставини, з наявністю та/або відсутністю яких норми права пов'язують виникнення, зміну або припинення правових відносин. Юридичні факти є життєвими обставинами (діями та подіями, наявними або відсутніми, такими, що залежать

або не залежать від волі людини), що безпосередньо або опосередковано визначені гіпотезою норми права; саме вони є підставою для виникнення, зміни або припинення правовідносин (Yavor, 2015, p. 60; Yakovliev, 2019).

«Для вирішення судової справи, – зазначає С. Будилін, – суд вирішує питання факту (мали місце ті чи інші фізичні події або ментальні стани) і питання права (про те, які загальнообов'язкові правила застосовні у справі). Питання факту і права вирішують суди по-різному: перші – на підставі оцінки доказів, другі – на підставі правового та логічного аналізу» (Budylin, 2014, p. 79).

Наукова новизна

Наукова новизна публікації полягає в тому, що вперше запропоновано використовувати спеціальний методологічний інструментарій під час розроблення теорії конституційного судового процесу, вдосконалено змістову та видову характеристику доказової бази відповідальності з формулюванням авторської дефініції останньої; дістали подальший розвиток наукові уявлення про генезу теорії доказування та її перспективи у вітчизняному правознавстві

Висновки

Здійснене наукове дослідження дає змогу сформулювати такі положення:

– судового конституційного процесу як суспільно-політичної категорії та правового явища ґрунтується на досягненнях багатовікової історії вітчизняного державотворення щодо забезпечення прав і свобод людини, гідних умов її життя та прагнення розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу. У цьому контексті повноваження конституційного судового процесу є не лише важливою функцією з позиції дотримання конституційної законності, а й має вагоме значення як діяльність, спрямована розкрити зміст сутнісних засад конституційного процесу та відображення соціально-культурного стану суспільства та показників реального рівня взаємовідносин між соціумом і індивідом, владою та громадянином, механізмом державної влади й інститутами громадянського суспільства у їх єдності та суперечностях (протилежностей). «Єдність протилежностей» означає їх взаємообумовленість, тобто існування однієї протилежності передбачає необхідне існування іншої протилежності, у нашому випадку це стосується категорій «букви» (позитивістська складова) та «духу» (аксіологічна й онтологічна складові) закону.

¹ Мартін Хайдеггер (Гайдеггер) (нім. *Martin Heidegger*; 1889–1976) – німецький філософ, один із найбільших філософів ХХ ст. Створив учення про Буття як основоположної та невизначеної, проте до всіх причетної стихії світобудови, один з основоположників німецького екзистенціалізму.

REFERENCES

- Aristotel. (1983). Politika [Politics]. *Sochinenie, The writing*. (Vols. 1-4). Moscow [in Russian].
- Bakunin, M.A. (2014). *Gosudarstvennost i anarkhiia [Statehood and Anarchy]*. Moscow: Knizh. Klub Knigovek [in Russian].
- Baulin, Yu. (2016). Dvadtsiat rokov vitchyznianoї konstytutsiinoї yurysdyksii: zdobutky ta perspektyvy [Twenty Years of Domestic Constitutional Jurisdiction: Achievements and Prospects]. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy, Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine*, 4/5, 23-40 [in Ukrainian].
- Baulin, Yu.V. (2017). Metodolohichni aspekty doslidzhennia konstytutsiinosti okremykh polozhen zakonu v diialnosti Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Methodological aspects of the study of the constitutionality of certain provisions of the law in the activities of the Constitutional Court of Ukraine]. *Metodolohiia v pravi, Methodology in law*. I. Bezklubyi (Eds.). Kyiv: Hramota [in Ukrainian].
- Budylin, S.L. (2014). Vopros prava ili vopros fakta? Dokazyvanie i kassatsiia [Question of law or question of fact? Proof and cassation]. *Vestnik FAS Uralskogo okruga, FAS Bulletin of the Urals District*, 2, 79-124 [in Russian].
- Elster, J. (1996). Constitutionalism in Eastern Europe: An Introduction. *University of Chicago Law Review*, 58, 40-41.
- Fikhte, Y.H. (2000). Absolutne obgruntuvannia prava v diisnosti [Absolute justification of law in reality]. (V. Abashnik, Trans). *Praktychna filosoφiia ta pravovyi poriadok, Practical philosophy and legal order*. Kharkiv: Tsentр Osvitnikh Initsiatyv [in Ukrainian].
- Hegel, H.V.F. (2004). *Fenomenolohiia dukhu [The phenomenology of the spirit]*. (P. Tarashchuk, Trans). Yu. Kushakov (Ed.). Kyiv: Osnovy [in Ukrainian].
- Holovin, A.S. (2013). Okremi pytannia, poviazani z zaprovadzhenniam instytutu konstytutsiinoї skarhy u vitchyznianomu zakonodavstvi [Some issues related to the implementation of the constitutional complaint institute in national legislation]. *Pravo Ukrainy, Law of Ukraine*, 1/2, 244-253 [in Ukrainian].
- Kampo, V.M. (2014). Metodolohiia doslidzhen konstytutsiinoї yustytisii v Ukraini: naukovyi ohliad [Methodology for Constitutional Justice Studies in Ukraine: A Scientific Review]. *Pravo Ukrainy, Law of Ukraine*, 6, 158-170 [in Ukrainian].
- Konventsiiia pro zachyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod: vid 4 lystop. 1950 r. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy, Official Bulletin of Ukraine*, 13, 32 [in Ukrainian].
- Korelskiy, V.M., & Perevalov, V.D. (Eds.). (2002). *Teoriia gosudarstva i prava [Theory of State and Law]* (2nd ed., rev.). Moscow: NORMA [in Russian].
- Kornienko, P. (2019). Teoretychnyi analiz sutnosti i zmistu konstytutsiinykh osnov pravozakhysnoi diialnosti [Theoretical Analysis of the Essence and Content of the Constitutional Foundations of Human Rights Activities]. *Journal "ScienceRise: Juridical Science"*, 2(8), 20-27. doi: <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2019.173052> [in Ukrainian].
- Kostytskiy, M.V. (2011). Dokazuvannia v konstytutsiinom sudovomu protsesi [Evidence in Constitutional Litigation]. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy, Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine*, 4/5, 158-163 [in Ukrainian].
- Kostytskiy, M.V. (2014). Normatyvizm yak metodolohiia yurysprudentsii [Normativism as a methodology of jurisprudence]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav, Scientific Bulletin of the National Academy of Internal Affairs*, 4, 17-29 [in Ukrainian].
- Kostytskiy, M.V., Kaminska, N.V., & Kushakova-Kostytska, N.V. (2019). Perspektyvy vdoskonalennia diialnosti Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy v umovakh suchasnykh suspilnykh transformatsii [Perspectives of perfection of activity of the Constitutional Court of Ukraine in the conditions of modern social transformations]. *Journal "ScienceRise: Juridical Science"*, 3(9), 4-11. doi: 10.15587 / 2523-4153.2019.180113 [in Ukrainian].
- Koziubra, M.I. (2011). Pryntsyp verkhovenstva prava i sudova vlada [The rule of law and the judiciary]. *Naukovi zapysky NaUKMA, NaUKMA Scientific Notes*, 116, 3-8 [in Ukrainian].
- Kulakova, V.Yu. (Ed.). (2017). *Grazhdanskiy protsess zarubezhnykh stran (Frantsiia i Angliia) [Civil process of foreign countries (France and England)]*. Moscow: Prospekt [in Russian].
- Lytvynov, O.M. (2017). Tlumachennia zakonodavchoi normy pry rozhhliadi spravy za konstytutsiinoiu skarhoiu: problemy zastosuvannia [Interpretation of the legislative norm when considering a case on a constitutional complaint: problems of application]. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy, Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine*, 6, 22-28 [in Ukrainian].
- Mizhnarodni standarty nezalezhnosti suddiv [International standards for the independence of judges]*. (2008). Kyiv: Polihraf-Ekspres [in Ukrainian].
- Monteske, Sh.-L. (1999). *O dukhe zakonov [O the spirits of the laws]*. Moscow [in Russian].
- Nedybaliuk, V.D. (2019). Okremi aspekty nezalezhnosti Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy yak harantiia realizatsii Osnovnoho Zakonu [Some aspects of the independence of the Constitutional Court of Ukraine as a guarantee of implementation of the Basic Law]. *Forum Prava, Forum Rights*, 54(1), 52-59. doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2634681> [in Ukrainian].
- Nersesiants, V.S. (1997). *Filosoφiia prava [Philosophy of Law]*. Moscow: INFRA M - NORMA [in Russian].
- Okrema dumka suddi Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy Kampa V.M. stosovno Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinyim podanniam 54 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) okremykh polozhen Zakonu Ukrainy "Pro sudoustrii i status suddiv", Kryminalno-protseusualnoho kodeksu Ukrainy, Hospodarskoho protseusualnoho kodeksu Ukrainy, Tsyvilnoho protseusualnoho kodeksu Ukrainy, Kodeksu administratyvnoho sudochynstva Ukrainy [Separate Opinion of the Judge of the Constitutional Court of Ukraine Camp V. M. concerning the Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional submission of the 54 People's Deputies of Ukraine on the conformity of the separate provisions of the Law of Ukraine "On Judiciary and Status of Judges", Criminal Procedure Code of Ukraine, Of the Commercial

- Procedure Code of Ukraine, the Civil Procedure Code of Ukraine, the Code of Administrative Judiciary of Ukraine]. (2012). *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy, Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine*, 1, 37 [in Ukrainian].
- Rekomendatsiia Komitetu Ministriv Rady Yevropy derzhavam-chlenam shchodo suddiv: nezalezhnist, efektyvnist ta oboviazky vid 17 lystop. 2010 r. No. 12(2010) [Recommendation of the Committee of Ministers of the Council of Europe to the Member States on judges: independence, efficiency and duties from November 17, 2010, No. 12(2010)]. (n.d.). www.scourt.gov.ua. Retrieved from [https://www.scourt.gov.ua/clients/vsuvsu.nsf/\(documents\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](https://www.scourt.gov.ua/clients/vsuvsu.nsf/(documents)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B) [in Ukrainian].
- Rishennia Konstytutsiinoho sudu Ukrainy vid 2 lystop. 2004 r. No. 15-rp [Judgment of the Constitutional Court of Ukraine from November 2, 2004, No. 15-rp]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy, Official Bulletin of Ukraine*, 45, 2975 [in Ukrainian].
- Saifulina, Yu.V. (2011). Fenomenolohichni pidkhid do rozuminnia prava [Phenomenological approach to understanding law]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu, Scientific Bulletin of Chernivtsi University*, 597, 28-33 [in Ukrainian].
- Serohin, V.S. (2014). *Verkhovenstvo prava v Ukraini: problemy rozuminnia ta zastosuvannia [Rule of law in Ukraine: problems of understanding and application]*. Dnipropetrovsk: Hrani [in Ukrainian].
- Shaptala, N. (2018). Logical (mental) aspect of knowledge of truth in constitutional court process. Retrieved from <https://lawjournal.naiuu.kiev.ua/index.php/lawjournal/article/view/1076>. doi: <https://doi.org/10.33270/04191802.86>.
- Shaptala, N. *Aksiolohichna skladova dokazuvannia v konstytutsiinomu sudovomu protsesi [Axiological component of evidence in constitutional litigation]*. Retrieved from <https://lawjournal.naiuu.kiev.ua/index.php/lawjournal/article/view/1054>. doi: <https://doi.org/10.33270/04191701.7> [in Ukrainian].
- Shemshuchenko, Yu.S. (Eds.). (2003). Pravo [Right]. *Yurydychna entsyklopediia, Legal Encyclopedia*. (Vols. 1-6). Kyiv: Ukr. entsyklopedia [in Ukrainian].
- Shkarupa, V.K., Vedernikov, Yu.A., & Pidchybii, V.P. (2001). *Administrativne pravo Ukrainy [Administrative law of Ukraine]*. Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
- Stetsiuk, P.B. Vynyknennia ta rozvytok pravovoi okhorony konstytutsii yak polityko-pravovoho yavyscha [The emergence and development of legal protection of the constitution as a political and legal phenomenon]. *Internet vydannia: Yiurysprudentsiia onlain, Online Publication: Online Law*. Retrieved from <http://www.lawyer.org.ua/?i=240> [in Ukrainian].
- Strashun, B.A. (Eds.). (1995). *Konstytutsiine (derzhavne) pravo zarubizhnykh krain [Constitutional (state) law of foreign countries]*. (Vols. 1-4). Moscow: Vyd-vo VEK [in Ukrainian].
- Stvorennia federalnogo derzhavnogo aparatu [Establishment of a federal state apparatus]. *Istoriia derzhavy i prava zarubizhnykh krain ta pravovi systemy svitu, History of the state and law of foreign countries and legal systems of the world*. (n.d.). Retrieved from http://www.zen.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=207:2009-12-17-14-39-32&catid=20:2009-12-17-13-46-25&Itemid=29 [in Ukrainian].
- Yakovlev, N.N. (Eds.). (1994). *Federalist. Politicheskie esse A. Gamiltona, Dzn. Medisona i Dzn. Dzneia [Federalist. Political essays by A. Hamilton, J. Madison and J. Jay]*. (O.L. Stepanova, Trans). Moscow: Progress-Litera [in Russian].
- Yakovliev, A.A. (2019). Pytannia yevroatlantychnoi intehratsii v suchasnomu konstytutsiinomu protsesi Ukrainy [The Issues of Euro-Atlantic Integration in the Contemporary Constitutional Process of Ukraine]. *ScienceRise: Juridical Science*, 3(9), 12. doi: 10.15587 / 2523-4153.2019.180048 [in Ukrainian].
- Yavor, O. (2015). Yurydychni fakty v simeinomu pravi: teoretyko-prykladnyi aspekt [Legal Facts in Family Law: An Applied Aspect]. *Yurydychni fakty v systemi pravovoho rehuliuвання, Legal facts in the system of legal regulation: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference* (pp. 601-606). Kyiv [in Ukrainian].
- Yevropeiska khartiia pro status suddiv vid 10 lyp. 1998 r. [European Charter on the Status of Judges from July 10, 1998]. (n.d.). court.gov.ua. Retrieved from <https://court.gov.ua/userfiles/05.pdf> [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro Konstytutsiinyi Sud Ukrainy": vid 13 lyp. 2017 r. No 2136-VIII [Law of Ukraine "About the Constitutional Court of Ukraine": vid 13 lyp. 2017 r. No. 2136-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 35, 376 [in Ukrainian].
- Zakon Ukrainy "Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo pravosuddia)": vid 2 cherv. 2016 r. No. 1401-VIII [Law of Ukraine "On Amendments to the Constitution of Ukraine (on Justice)" from June 2, 2016, No. 1401-VIII]. *Holos Ukrainy, Voice of Ukraine*, 118 [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Аристотель. Политика. *Сочинение* : в 4 т. М., 1983. Т. 4. 618 с.
- Бакунин М. А. Государственность и анархия. М. : Книж. Клуб Книговек, 2014. 704 с.
- Баулін Ю. Двадцять років вітчизняної конституційної юрисдикції: здобутки та перспективи. *Вісник Конституційного Суду України*. 2016. № 4/5. С. 23–40.
- Баулін Ю. В. Методологічні аспекти дослідження конституційності окремих положень закону в діяльності Конституційного Суду України. *Методологія в праві* : монографія / за заг. ред. І. Безклубого. Київ : Грамота, 2017. 656 с.
- Будылін С. Л. Вопрос права или вопрос факта? Доказывание и кассация. *Вестник ФАС Уральского округа*. 2014. № 2. С. 79–124.
- Elster J. Constitutionalism in Eastern Europe: An Introduction. *University of Chicago Law Review*. 1996. No. 58. P. 40–41.

- Фіхте Й. Г. Абсолютне обґрунтування права в дійсності / пер. з нім. В. Абашнік. *Практична філософія та правовий порядок* : зб. наук. ст. Харків : Центр Освітніх Ініціатив, 2000. С. 331–334.
- Геґель Г. В. Ф. Феноменологія духу / пер. з нім. П. Таращук ; наук. ред. Ю. Кушаков. Київ : Основи, 2004. 548 с.
- Головін А. С. Окремі питання, пов'язані з запровадженням інституту конституційної скарги у вітчизняному законодавстві. *Право України*. 2013. № 1/2. С. 244–253.
- Кампо В. М. Методологія досліджень конституційної юстиції в Україні: науковий огляд. *Право України*. 2014. № 6. С. 158–170.
- Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. док. від 4 листоп. 1950 р. *Офіційний вісник України*. 1998. № 13. 2006. № 32.
- Теория государства и права : учебник / под ред. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. 2-е изд., изм. и доп. М. : НОРМА, 2002. 616 с.
- Корнієнко П. Теоретичний аналіз сутності і змісту конституційних основ правозахисної діяльності. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2019. № 2 (8). С. 20–27. doi: <https://doi.org/10.15587/2523-4153.2019.173052>.
- Костицький М. В. Доказування в конституційному судовому процесі. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 4/5. С. 158–163.
- Костицький М. В. Нормативізм як методологія юриспруденції. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 17–29.
- Костицький М. В., Камінська Н. В., Кушакова-Костицька Н. В. Перспективи вдосконалення діяльності Конституційного Суду України в умовах сучасних суспільних трансформацій. *Journal «ScienceRise: Juridical Science»*. 2019. № 3 (9). С. 4–11. doi: [10.15587/2523-4153.2019.180113](https://doi.org/10.15587/2523-4153.2019.180113).
- Козюбра М. І. Принцип верховенства права і судова влада. *Наукові записки НаУКМА*. 2011. Т. 116. С. 3–8.
- Гражданский процесс зарубежных стран (Франция и Англия) : учеб. пособие. / ред. В. Ю. Кулакова. М. : Проспект, 2017. 256 с.
- Литвинов О. М. Тлумачення законодавчої норми при розгляді справи за конституційною скаргою: проблеми застосування. *Вісник Конституційного Суду України*. 2017. № 6. С. 22–28.
- Міжнародні стандарти незалежності суддів : зб. док. Київ : Поліграф-Експрес, 2008. С. 19–21.
- Монтескьє Ш.-Л. О духе законов. М., 1999. 672 с.
- Недибалюк В. Д. Окремі аспекти незалежності Конституційного Суду України як гарантія реалізації Основного Закону. *Форум Права*. 2019. № 54 (1). С. 52–59. doi: <http://doi.org/10.5281/zenodo.2634681>.
- Нерсесянц В. С. Философия права : учебник. М. : ИНФРА М – НОРМА, 1997. 652 с.
- Окрема думка судді Конституційного Суду України Кампа В. М. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 54 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», Кримінально-процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2012. № 1. С. 37.
- Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17 листоп. 2010 р. № 12 (2010). URL: [https://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B](https://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/7442A47EB0B374B9C2257D8700495F8B).
- Рішення Конституційного Суду України від 2 листоп. 2004 р. № 15-рп. *Офіційний вісник України*. 2004. № 45. Ст. 2975. С. 41.
- Сайфуліна Ю. В. Феноменологічний підхід до розуміння права. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2011. Вип. 597. С. 28–33.
- Серьогін В. С. Верховенство права в Україні: проблеми розуміння та застосування : монографія. Дніпропетровськ : Грані, 2014. 124 с.
- Shaptala N. Logical (mental) aspect of knowledge of truth in constitutional court process. 2018. URL: <https://lawjournal.naiu.kiev.ua/index.php/lawjournal/article/view/1076>. doi: <https://doi.org/10.33270/04191802.86>.
- Шаптала Н. Аксіологічна складова доказування в конституційному судовому процесі. URL: <https://lawjournal.naiu.kiev.ua/index.php/lawjournal/article/view/1054>. doi: <https://doi.org/10.33270/04191701.7>.
- Право. *Юридична енциклопедія* : в 6 т. / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Укр. енциклопедія, 2003. Т. 5. 736 с.
- Шкарупа В. К., Ведерніков Ю. А., Підчій В. П. Адміністративне право України : слов.-довід. Дніпропетровськ, 2001. 196 с.
- Стецюк П. Б. Виникнення та розвиток правової охорони конституції як політико-правового явища. *Інтернет видання: Юриспруденція онлайн*. URL: <http://www.lawyer.org.ua/?i=240>.
- Конституційне (державне) право зарубіжних країн : підручник : у 4 т. / відп. ред. Б. А. Страшун. М. : Вид-во ВЕК, 1995. Т. 2. 448 с.
- Створення федерального державного апарату. *Історія держави і права зарубіжних країн та правові системи світу*. URL: http://www.zen.in.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=207:2009-12-17-14-39-32&catid=20:2009-12-17-13-46-25&Itemid=29.
- Федералист. Политические эссе А. Гамильтона, Дж. Мэдисона и Дж. Джея / пер. с англ.; под общ. ред. Н. Н. Яковлева ; коммент. О. Л. Степановой. М. : Прогресс – Литера, 1994. 592 с.
- Яковлев А. А. Питання євроатлантичної інтеграції в сучасному конституційному процесі України. *ScienceRise: Juridical Science*. 2019. № 3 (9). С. 12. doi: [10.15587/2523-4153.2019.180048](https://doi.org/10.15587/2523-4153.2019.180048).

Явор О. Юридичні факти в сімейному праві: теоретико-прикладний аспект. *Юридичні факти в системі правового регулювання* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 26 листоп. 2015р.). Київ, 2015. С. 601–606.
Європейська хартія про статус суддів від 10 лип. 1998 р. URL: <https://court.gov.ua/userfiles/05.pdf>.
Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 лип. 2017 р. № 2136-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 35. Ст. 376.
Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя) : Закон України від 2 черв. 2016 р. №1401-VIII. *Голос України*. 2016. № 118.

Стаття надійшла до редколегії 18.09.2019

Shaptala N. – Doctor of Law, Associate Professor of the Department of Constitutional Law and Human Rights of the National Academy of the Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5944-9596>

Constitutional Court Proceedings: Methodology and Philosophical Law

*The **purpose** of the scientific article is to summarize and develop theoretical and methodological knowledge about the nature, nature and features of the constitutional judicial process, as well as to invent a system of measures to: defining the philosophical and legal content of constitutional judicial control as a multifaceted philosophical and legal category; understanding of methodological and procedural principles of its application; identification of the relationship between the structural and functional specifics of the judicial control institute and the characteristic features of social relations in the main spheres of life of the society. The **methodological basis** of scientific search is a set of philosophical and philosophical principles of scientific cognition, methodological approaches, general methods of thinking, philosophical, general scientific and specifically scientific methods, the use of which has provided the validity and reliability of the results of the study of the laws of constitutional judicial process formation. The **scientific novelty** of the publication is that for the first time it was proposed to use special methodological tools in the course of developing the theory of constitutional litigation; have further developed scientific ideas about the genesis of the theory of proof and its prospects in domestic law. The **conclusions** of the scientific article are as follows: The philosophical and legal nature of the judicial constitutional process as a socio-political category and legal phenomenon is based on the achievements of the centuries-old history of the national state-making in ensuring human rights and freedoms, decent living conditions and the desire to develop and strengthen a democratic, social, and legal state. In this context, the powers of the Constitutional Court of Ukraine are not only an important function from the point of view of compliance with constitutional law, but also have special significance as an activity aimed at determining the essential principles of the constitutional process and reflecting the socio-cultural status of society and indicators of the real level of relations between society and the individual. , the government and the citizen, the mechanism of state power and the institutions of civil society in their unity and contradiction (opposites). Thus, «unity of opposites» means their interdependence, that is, the existence of one opposition implies the necessary existence of another opposite, in our case it concerns the categories of «letter» (positivist component) and «spirit» (axiological and ontological components) of law.*

Keywords: evidence base; constitutional litigation; methodological tools; theory of proof.